

Розділ VI. ТРИБУНА ВИКЛАДАЧА

УДК 343.915

В.Є. Тарасенко

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗМІСТОВНО-СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ТА ЯКІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТЕОРІЇ АГЕНТУРНОГО МЕТОДУ

У статті розглядаються змістовні елементи окремої теорії агентурного методу, її об'єкт, предмет, метод, а також співвідношення з теорією оперативно-розшукової діяльності.

Ключові слова: окрема теорія, агентурний метод, оперативно-розшукова діяльність, предмет, об'єкт, метод.

В статье рассматриваются содержательные элементы частной теории агентурного метода, ее объект, предмет, метод, а также соотношение с теорией оперативно-розыскной деятельности.

Ключевые слова: частная теория, агентурный метод, оперативно-розыскная деятельность, предмет, объект, метод.

The article examines the nature of the special theory of secret-service method, its object, subject, method as well as the relation with the theory of operatively-search activity

Key words: a secret-service method, special theory, object, subject, method, operatively-search activity.

Теорія (греч. - розглядаю, досліджую), у широкому значенні - комплекс поглядів, уявлень, ідей, що спрямовані на тлумачення та пояснення будь-яких явищ; у більш вузькому та спеціальному значенні - найвища найбільш розвинена форма організації наукового знання, що дає цілісне уявлення про закономірності та існуючі зв'язки певної галузі дійсності - об'єкту даної теорії [1, с. 649]. Конкретизація теорії призводить до розвитку її у систему взаємопов'язаних теорій, що об'єднані ідеалізованим об'єктом, який лежить в їхній

основі. Це одне з характерних проявів методу сходження від абстрактного до конкретного. Цей процес постійно стимулюється необхідністю охоплення в межах та на основі вихідних положень теорії, різнопланового емпіричного та іншого матеріалів, що відносяться до предмету [1, с. 650]. Тобто розмежування, уточнення та поглиблення досліджуваних дисциплін призвели до виокремлення певних напрямів та формування окремих теорій, як своєрідних галузей наукових досліджень. У цих випадках окремі теорії виступають як частини загальних теорій.

Частина та ціле – філософські категорії, що відображають відношення між сукупністю предметів (або елементів окремого об'єкту) та зв'язком, який поєднує ці предмети та призводить до появи у сукупності нових властивостей та закономірностей, що не притаманні предметам в їхній розбіжності. Завдяки цьому зв'язку з'являється ціле, по відношенню до якого окремі предмети виступають у якості частин. Співвідношення цілого та частини у значній мірі визначають загальну стратегію наукового пізнання у той чи інший період його розвитку.

Таким чином, в сучасній науці теоретичні системи відрізняються за колом охоплюваних ними об'єктів, відповідно, можна казати про всезагальну наукову теорію, про загальні та окремі наукові теорії. За висловлюванням М.Б. Туровського, всезагальна наукова теорія або всезагальна методологія всіх наук це матеріалістична діалектика. Діалектика, будучи системою категорій, одночасно виступає як логіка теоретичного мислення, і, як така, – методологія всякої конкретної науки в безпосередньому значенні цього слова [2, с. 55].

Загальна теорія конкретної науки, зокрема оперативно-розшукової діяльності, це і є та система основних ідей даної галузі знань, яка охоплює максимально повне відображення предмета науки в його зв'язках та взаємовідносинах. У своїй генезі теорія оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ інтегрувала накопичені наукові знання, класифікувала основні поняття та визначення, теоретичні концепції окремих методик та оперативно-розшукових теорій, зокрема таких, як вчення про оперативно-розшукові версії, про оперативно-розшукову інформацію, теорія оперативно-розшукової тактики, процесуального статусу ОРД тощо. Отже сьогодні ОРД як теорія й цілісна діяльна система складається з об'єктивно необхідних і взаємообумовлених підсистем, що визначають внутрішню її побудову та сутність.

Що стосується окремої наукової теорії, то вона являє собою одну зі сторін об'єкта, тому має відношення не до предмета даної науки в цілому, а до його певної частини. Іншими словами, окремі наукові теорії - це розділи, частини, структурні підрозділи загальної наукової теорії. Сьогодні можна стверджувати, що теорія оперативно-розшукової діяльності являє собою цілісну систему знань, яка складається з об'єктивно необхідних і взаємообумовлених наукових підсистем, які є автономними об'єктами. В свою чергу, теорія агентурного методу, може бути визначена як підсистема теорії оперативно-розшукової діяльності, оскільки агентурний метод являє собою один з інститутів оперативно-розшукового права, він нормативно врегульований і є основним інструментарієм отримання відомостей в інтересах ОРД. В основі співвідношення загальної теорії оперативно-розшукової діяльності та окремої теорії агентурного методу знаходиться діалектичне співвідношення цілого та частини. З цього приводу Р.С. Белкін, зазначає, що генетично окремі теорії можуть передувати загальній, або навпаки, породжуватися останньою. За його думкою, загальна теорія може виникати на ґрунті окремих теорій, або сама може являти собою підґрунтя для виникнення нових окремих теорій [3, с. 43].

Обґрунтовуючи процес виникнення окремих наукових теорій, Белкін Р.С., Усманов Р.А. та інші дослідники вважають, що обов'язковою умовою повинна бути наявність взаємозв'язку декількох елементів: факту, гіпотези, об'єкту теорії, її предмету та методів [4, с. 140; 5, с. 6-8]. Поняття "факт" може означати, як об'єктивне явище, так і певні елементи пізнавальної діяльності людини - підстави для теоретичного узагальнення, висновків [6, с. 8]. Твердження про існування окремої теорії агентурного методу потребує виявлення фактів, що знаходяться в основі даного наукового напрямку. Закон України "Про ОРД" головним завданням оперативно-розшукової діяльності визначає пошук і фіксацію фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп [7, ст. 1], якій притаманні таємний та замаскований характер. Але злочинна подія є складною динамічною системою, де всі об'єкти взаємопов'язані, а дії учасників злочину призводять до відповідних змін у її об'єктах, які в свою чергу залишають сліди. Пізнання таких слідів за допомогою агентурного методу є складовою діяльності оперативних підрозділів ОВС України, яка спрямована на отримання оперативно-значущої інформації в інтересах кримінального судочинства. Ця діяльність передбачає присутності певного кола осіб, існування між ними суспільних відносин, які можуть характеризуватися протилежністю інтересів тощо.

Вищезазначене дозволяє визначити об'єкт, який пізнається в межах теорії агентурного методу. Поняття "об'єкт пізнання" фіксує об'єктивне фіксування досліджуваних явищ. Це філософська категорія, що відображає те, що протистоїть суб'єкту у його практичній та пізнавальній діяльності. Тобто, об'єктивна реальність, що існує незалежно від людини та його свідомості, виступає як об'єкт пізнання для індивіду [8, с. 2]. Об'єктом окремої теорії агентурного методу маємо вважати ті явища, зв'язки та відносини, ту частину предметної галузі, в якій проявляються об'єктивні закономірності, що вивчаються теорією ОРД. Тут, на наш погляд, доречно провести аналогію об'єктів теорії оперативно-розшукової діяльності та агентурного методу, як цілого та частини. Оскільки під загальним об'єктом в теорії ОРД розуміється злочинна діяльність відповідних антигромадських елементів у всьому її системному вигляді (загальний стан і структура злочинності; вплив на неї безпосередніх причин і умов, а також опосередкованих факторів соціального середовища, включаючи окремі деструктивні інфраструктури) [9, с. 13], то відповідно об'єктом пізнання агентурного методу слід вважати такі різновиди злочинів, що вчинюються в умовах неочевидності, формування злочинного задуму тощо. Звідси, під об'єкт пізнання, що вивчається окремою теорією агентурного методу, повинні підпадати : злочинність, причому у тій її частині, знання про яку потрібні для правильної організації діяльності оперативних підрозділів ОВС щодо застосування агентурного методу; особистість злочинця, середовище в якому знаходяться правопорушники; система відносин правового морального та організаційного характеру, які складаються між оперативними підрозділами та суб'єктами застосування агентурного методу, між суб'єктами агентурного методу та особами, відносно яких він застосовується, між оперативними підрозділами та іншими правоохоронними, державними органами і громадськими організаціями.

Оскільки окрема теорія агентурного методу є підсистемою загальної теорії оперативно-розшукової діяльності, то її предмет - це елемент чи частина предмета загальної оперативно-розшукової науки. Іншими словами, предметом окремої теорії агентурного методу є певні закономірності об'єктивної дійсності з числа тих, що вивчає ОРД в цілому.

На відміну від об'єкту пізнання, предмет формується суб'єктом його дослідження. До предмету окремої теорії агентурного методу потрібно включити декілька груп закономірностей, що розкривають його зміст. Це, насамперед, закономірності, що відносяться до: пізнаваль-

ного аспекту агентурного методу; правового та морального аспекту агентурного методу; діяльного аспекту (реалізація агентурного методу в оперативно-розшуковій діяльності); забезпечувального аспекту (організація роботи щодо проведення агентурних заходів та операцій); трансформаційного аспекту (становлення, розвиток, якісні зміни).

Теорія та методи пізнання, що застосовуються діалектично взаємопов'язані як загальне та окреме "розвиток теорії будь якої науки передбачає одночасний розвиток методів такої науки та, навпаки розвиток методів призводить до розвитку теорії" [8, с. 9]. Саме у зв'язку з цим виникає потреба глибокої теоретичної розробки методологічних засад теорії агентурного методу, під якими слід розуміти систему пізнавальних прийомів, що використовуються як для побудови самої теорії, так і для застосування теорії у практиці пізнання її предметної галузі. На нашу думку, ця модель повинна охоплювати: сукупність філософських, загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціальних методів, що застосовуються в теорії агентурного методу; структуру та взаємозв'язок методологічних засад; види та форми знань, що можуть бути отримані за допомогою зазначених методів.

Розкриваючи зміст окремої теорії агентурного методу, вважаємо необхідним підтримати точку зору Усманова Р.А. відносно того, що окрема наукова теорія повинна відповідати певним критеріям. На його думку це якісні характеристики, що визначають науковий характер створеної теорії, а саме: істинність (точність); логічність та несуперечливість; можливість розвитку (плодотворність); активний вплив на практику (повинна мати відповідну галузь застосування) [5, с. 15-18].

На наше переконання, теорія агентурного методу відповідає зазначеним критеріям, оскільки співвідноситься з існуючим знанням, її положення логічні, внутрішнє взаємопов'язані і не суперечать теорії ОРД, більш того, теорія агентурного методу, розглядається нами як підсистема теорії ОРД. Вона, без сумніву, є плодотворною, має перспективу подальшого розвитку та готова привнести в теорію нові знання. Окрім цього її положення спрямовані на вирішення та удосконалення проблем, пов'язаних із практичним застосуванням агентурного методу у протидії сучасній злочинності.

Таким чином, окрема теорія агентурного методу містить у собі всі необхідні складові елементи наукової теорії, відповідає основним критеріям, що визначають її науковий характер, та має право на

існування і подальше вдосконалення.

Використана література:

1. Философский энциклопедический словарь / Ред. кол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичёв и др. - 2-е изд. - М.: Сов. энциклопедия, 1989. - 815 с.
2. Туровский М.Б. Диалектика как метод построения теории / М.Б. Туровский // Вопросы философии. - 1965. - № 2. - С. 55-62.
3. Белкин Р.С. Курс криминалистики: Общая теория криминалистики / Белкин Р.С. - В 3-х томах. - Т. 1. - М.: Юристъ, 1997. - 408 с.
4. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Общая и частные теории / Белкин Р.С. - М.: Юрид. лит., 1987. - 272 с.
5. Усманов Р.А. Теория и практика использования криминалистической информации в процессе раскрытия и расследования преступлений. Монография / Усманов Р.А. - Челябинск: Изд-во Челяб. юрид. ин-та МВД России, 2006. - 232 с.
6. Белкин Р.С. Курс криминалистики. Частные криминалистические теории / Белкин Р.С. - В 3-х томах. - Т. 2. - М.: Юристъ, 1997. - 464 с.
7. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992. - № 22. - Ст. 303.
8. Самойлов В.Г. О предмете и методе оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел / В.Г. Самойлов // Совершенствование организации и тактики оперативной работы органов внутренних дел. - Омск: НИИ РИО ОВШ МВД СССР, 1984. - С. 1-17.
9. Долженков О.Ф. Инфраструктура організованої економічної злочинності: Монографія / Долженков О.Ф. - Одеса: НДРВВ ОІО НУВС, 2002. - 254 с.

УДК 347.965

В.О. Сич

ХАРАКТЕР ТА ОСОБЛИВОСТІ ПІДБОРУ ВОЛОНТЕРІВ ДЛЯ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК

В цій статті розглядаються деякі аспекти підбору кандидатів для роботи волонтерами в юридичних клініках. Індивідуальний підхід необхідний при підборі кожного кандидата для роботи волонтером в клініці. Визначені критерії, яким повинні відповідати волонтери, основні цілі та задачі, що стоять перед ними, а також вимоги, які висувуються до працівників юридичних клінік. Також розглянуті елементи оцінювання роботи волонтера в клініці та проблем, пов'язаних з оцінкою їх діяльності.

По кожній із проблем, пов'язаних з вибором та подальшою роботою в юридичній клініці волонтерів, визначені конкретні шляхи їх вирішен-